

NHÂN VẬT TRUNG TÂM TRONG PHIM TRUYỆN ĐIỆN ẢNH VIỆT NAM HIỆN NAY

◆ NGUYỄN THỊ NAM

Văn học, nghệ thuật ở mỗi thời kỳ, mỗi giai đoạn lại có sự quan tâm phản ánh đối tượng khác nhau trong đời sống xã hội, tạo nên nhân vật trung tâm trong các tác phẩm: nhân vật anh bộ đội Cụ Hồ, anh chiến sĩ giải phóng quân, cô thanh niên xung phong... trong các cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp, đế quốc Mĩ, hay người công nhân, nông dân hợp tác xã sản xuất ở hậu phương hoặc xây dựng đất nước sau chiến tranh. Hiện nay, cuộc sống thay đổi, cấu trúc thành phần xã hội thay đổi và cùng với đó, cách nhìn nhận về các thành phần này cũng có chuyển biến: cách nghĩ và những mong muốn phản ánh xã hội của văn nghệ sĩ cũng cởi mở hơn. Trong xã hội hiện tại, bên cạnh những thành phần nêu trên đã xuất hiện nhiều giai tầng mới, thành phần mới. Đã có những người nông dân biết làm giàu, biết nghiên cứu tìm tòi và biết sử dụng khoa học kỹ thuật tiên tiến vào sản xuất. Đã có những Chủ tịch tập đoàn kinh tế, Giám đốc công ti. Hay có cả một thế hệ thanh niên chăm chỉ học hành, phấn đấu tìm chỗ đứng trong công việc, trong xã hội, nghiên cứu khoa học, chế ngự kỹ thuật mới mẻ và luôn phát triển để phục vụ cuộc sống, những thanh niên chịu gian khổ và cả hi sinh để bảo vệ Tổ quốc... Những người này xứng đáng và cần được hiện diện trong các tác phẩm văn nghệ. Như

vậy, nếu phản ánh được hết thì nhân vật trung tâm – nhân vật chính trong tác phẩm văn học nghệ thuật là vô cùng phong phú. Họ có được miêu tả, được phản ánh đến đâu là tùy sự lựa chọn của người sáng tác và khả năng của ngành văn nghệ.

Trở lại với nhân vật trung tâm trong văn học, nghệ thuật hiện nay, có thể hiểu là nhân vật trung tâm của tác phẩm, ở bài này là của phim truyện điện ảnh. Nhân vật trung tâm, có thể coi là nhân vật chính hầu hết xuất hiện xuyên suốt tác phẩm, có mối quan hệ với nhiều nhân vật, nhiều sự kiện hoặc tình tiết trong cốt truyện, trong sự tiến triển của truyện phim. Đi vào cụ thể, trong nhiều phim, nhân vật trung tâm có thể là một, cũng có thể là một nhóm hai, ba nhân vật cùng (nhau) thể hiện một ý tưởng nội dung, một đường dây hoặc toàn bộ chủ đề của phim. Có thể cách làm này, nhân vật trung tâm được thể hiện bằng một nhóm, thuận lợi cho biên kịch hơn.

Yêu cầu nhân vật trung tâm xuất hiện phong phú, đa dạng trong phim thật không dễ dàng. Chỉ cần có những gương mặt khác nhau mang những nét khác biệt của đời sống xã hội cũng ít có trong điện ảnh hiện nay. Lượng phim sản xuất mỗi năm giờ đã lên tới ba, bốn chục phim. Số lượng không phải quá ít để không thể đi vào miêu tả các

khía cạnh của cuộc sống hiện đang rất sinh động, đa dạng. Lý do dẫn đến sự hạn chế việc miêu tả các kiểu nhân vật, các vấn đề xã hội chính là ở khâu kinh tế và tài năng của người sáng tác. Làm một bộ phim tốn rất nhiều tiền và nhiều công sức của nhiều người. Phim chiếu ra phải có nhiều người xem để thu vốn, lãi để tái sản xuất. Vậy thì đối tượng khán giả mua vé ở rạp là mục đích tối ưu, gần như duy nhất mà sản xuất phim hiện đang hướng tới. Khán giả bây giờ là ai? Là lớp thanh niên khoảng từ mười lăm đến ba mươi tuổi. Họ đến rạp để giải trí, thư giãn nhẹ nhàng, chẳng yêu cầu gì nhiều về tư tưởng, về tình cảm từ mỗi phim. Vì vậy, nhân vật trung tâm của điện ảnh hiện nay hướng đến để xây dựng là thanh niên. Chủ đề khán giả trẻ yêu thích là tình yêu. Đã có và sẽ có hàng loạt những phim đi theo hướng này. Có thể kể ra đây một số phim tiêu biểu: *Tôi thấy hoa vàng trên cỏ xanh* (đạo diễn Phan Gia Nhật Linh đạt doanh thu từ phòng vé rất cao, trên 80 tỉ đồng) là câu chuyện của ba đứa trẻ, hai anh em trai và cô hàng xóm đều trên dưới mười tuổi. Đó là một thứ tình bạn của trẻ con, quan hệ của hai anh em tuổi thiếu niên... tình bạn dịu dàng, những đứa trẻ hồn nhiên vị tha sống giữa bối cảnh nông thôn, vừa đẹp, vừa khắc nghiệt, có một chút gì đó như thứ tình yêu lơ mơ của đứa trẻ đang lớn. *Cô gái đến từ hôm qua* (đạo diễn Victor Vũ) gần như cùng một motif, chỉ khác là phần hiện tại là quan hệ của đội thanh niên năm cuối của trường trung học phổ thông xen kẽ với hồi tưởng về những ngày thơ bé của họ. Tình bạn láng giềng hồi nhỏ, sau một thời gian mất liên lạc giờ nối lại và kết thúc bằng tình yêu. *Hạ cuối tình đầu* (đạo diễn Trương Quang Thịnh) là

chuyện một cô gái cùng hai bạn gái vừa tốt nghiệp phổ thông, rủ nhau đi trêu "traị đẹp". Cô gặp một "thiếu gia" đẹp trai..., có chuyện yêu tay đôi tay ba..., mỗi người đi học một nơi, rồi mất liên lạc. Cuối phim là cuộc gặp gỡ tình cờ của cô gái và chàng trai trên đường phố Sài Gòn. *Em gái mưa* (Đạo diễn Kawai Tuấn Anh) được xây dựng theo MV gây chú ý của Hương Tràm, kể chuyện một cô gái bị tình yêu sét đánh với giáo sinh thực tập của lớp. Cũng có tình yêu tay ba nhưng trong phim này, đạo diễn đã thể hiện sự quan tâm lẫn nhau của họ cũng như đưa bài học cuộc đời của mẹ cô gái răn dạy con... Sau thời gian xa cách, họ gặp lại nhau thì người nào cũng đã thực hiện được tâm nguyện tích cực của mình trong cuộc sống. Những chi tiết tích cực ít ỏi này dù sao cũng đáng quý.

Còn có phim phản cảm, vô bổ, mà được đông người xem, ví dụ *Em chưa 18*. Chuyện một cô nữ sinh trung học không chú ý học hành thi cử mà chỉ chăm chú thực hiện kế hoạch trả thù gã "hot boy" bạn học đã bỏ rơi mình bằng việc lừa một gã tay chơi nổi tiếng bằng tuổi bố cô lên giường, để khống chế anh ta, bắt anh ta làm theo ý mình. Cuối phim, trong buổi dạ hội chia tay, cô ta đã cho anh chàng "hot boy" kia biết cảm giác bị bỏ rơi là thế nào, vì cô ta và gã tay chơi già kia đã yêu nhau. Cuộc sống của các cô gái trong phim là cuộc sống của những người giàu sang. Và có thể đó là cách thu hút khán giả trẻ, khiến người trẻ muốn xem để... mơ ước. Phim có những điều phản cảm nhưng đạt kỷ lục doanh thu chưa từng có, đến phim "bom tấn" *Mỹ cũng phải thua* (trên 170 tỉ).

Nhiều đạo diễn quan niệm lớp trẻ không muốn xem phim có “bài học”, có “sự giáo huấn”, chỉ cần giải trí thuần túy. Đây là cách nghĩ không đúng với tư cách nghệ sĩ và trách nhiệm với cộng đồng, và cũng có thể, đó là sự nguy hiểm cho tài năng, bản lĩnh hạn hẹp. Loại phim vô bổ, thiếu tình yêu sâu sắc, ít có tính vị tha xuất hiện rất nhiều. Tuy nhiên, thỉnh thoảng có phim đưa đến chút ít xúc cảm, ví như phim *Một trăm ngày bên em* (Đạo diễn Vũ Ngọc Phượng). Bộ phim này là câu chuyện của MC Ánh Dương phát hiện mình bị ung thư và tình cờ biết được game thủ có hạng Nhật Minh bị u cột sống nguy hiểm mà không có tiền mổ. Ánh Dương liền chi một tỉ đồng cho Nhật Minh để anh chữa bệnh và anh sẽ phải đóng vai chú rể trong đám cưới mà cô trốn khoe trên mạng nhưng không thực hiện được sau khi bị mẹ người yêu từ chối... Bắt đầu như vậy, nhưng rồi họ chăm sóc nhau, thương nhau và dẫn đến tình yêu thật. Đám cưới được tổ chức đông vui, cô dâu Ánh Dương phải ngồi trên xe đẩy. Xung quanh cặp Dương - Minh này có nhiều người tốt, nhiều tấm lòng giúp đỡ động viên họ. Bảo là phim này hay thì chưa thật hay nhưng chí ít đạo diễn cũng cho khán giả thấy cuộc sống phải có thứ tình yêu, tình thương nâng đỡ con người. Những phim được làm có chút ý nghĩa như thế này không nhiều. Loại phim mà nhân vật trung tâm là những người trẻ tuổi, ít tính xã hội nhưng được nhiều khán giả hưởng ứng sẽ tiếp tục được làm nhiều. Đã có tờ báo viết rằng: phim ngôn tình lên ngôi (cũng không khó hiểu khi mà bên cạnh đó, trong văn học, truyện ngôn tình nhạt nhẽo tung hoành).

Việc các nhân vật trung tâm của nhiều phim điện ảnh có cuộc sống dễ dãi, không gắn bó với đời sống xã hội, không có lý tưởng sống, càng không có lý tưởng yêu nước cũng phản ánh được một góc nhỏ hiện thực của cuộc sống hiện nay. Tuy nhiên, nếu hiện thực có như thế thì cũng cần phải thay đổi. Điện ảnh cũng không nên dập khuôn như vậy mà phải làm sao có những nhân vật hướng tới những điều cao cả đang hiện diện trong cuộc sống. Nghĩa là những người làm phim nên thể hiện tính định hướng trong tác phẩm. Do quan niệm, do cách làm “phim chợ”, do không có chiều sâu nên nghệ thuật xây dựng nhân vật, xây dựng tác phẩm cũng không có gì đáng kể. Cả ý tưởng và nghệ thuật đều gần như “không có gì” nên hiếm có nhân vật đọng lại được trong tâm trí, trong tình cảm của khán giả ở nhiều phim hiện nay. Hiện tượng này nên được xem là sự thất bại của sáng tác điện ảnh và là sự không công bằng với rất nhiều thanh niên hiện đang sống có ý nghĩa và có đóng góp cho xã hội. Phục vụ giải trí là điều đáng ghi nhận, là chuyện cần phải làm, nhưng làm cho phim giải trí có chút giá trị tư tưởng cũng là điều rất cần thiết.

Cũng có số ít phim chọn nhân vật trung tâm có cả những người lớn tuổi hơn, hành xử tốt trong mối quan hệ với cộng đồng. Trong phim *Trót yêu* (đạo diễn Châu Thổ), nhân vật chính là một thiếu phụ bị chồng ruồng rẫy đã lập “kế hoạch” xin chồng được sống chung một tháng như ngày đầu mới lấy nhau rồi sẽ “giải phóng” cho anh ta. Sau thời gian đó, họ chiều chuộng, chăm sóc nhau như trong tuần trăng mật khiến anh chồng nghĩ lại và không muốn bỏ vợ nữa.

Nhưng sau đó, khi anh chồng đi vắng trở về nhà, anh ta gặp người của trung tâm hiến tạng đến đưa thi thể vợ anh đi. Thì ra, biết mình có bệnh hiểm nghèo không thể qua khỏi, chị vợ đã xin hiến xác sau khi đi hưởng tuần trăng mật thứ hai với chồng. *Gái già lắm chiêu* (đạo diễn Nam CTTO) là một phim hài, ở đó, một cô gái xinh đẹp khá thành đạt vào tuổi “băm” biết tin sức khỏe sinh sản của mình không tốt, nghe bạn (là bác sĩ phụ sản) khuyên thì vội vã đi tìm chồng. Sau mấy “ứng cử viên” đáng ngán (chủ yếu để gây cười), cô chú ý đến anh hàng xóm đẹp trai. Rồi họ yêu nhau. Anh bỏ qua việc cô không thể có con, còn cô bị cuốn theo anh vào những hoạt động chăm sóc trẻ mồ côi. Có tấm lòng nhân hậu trong bộ phim *Cầu vồng không sắc* (đạo diễn Nguyễn Quang Tuyền) khi đấu tranh cho cuộc sống cần được cộng đồng thừa nhận của những người ở giới tính thứ ba. Hai bạn trai yêu nhau, bị gia đình kỳ thị, phản đối quyết liệt dẫn đến nỗi bi kịch: một người bị chết, một người bị điên, rồi cuối cùng gia đình cũng thay đổi quan niệm, thay đổi thái độ. Bộ phim *Giấc mơ Mĩ* (đạo diễn Hồng Ngân) được làm tốn kém, cầu kỳ nhưng không thể hiện được ý tưởng tích cực vốn có thể tạo được trong phim. Vợ chồng bác sĩ Vinh – Linh vì sự hiểu nhầm mà ly tán. Người vợ sang Mĩ, muốn học tập để thay đổi cái nhìn của mọi người với mình sau khi bị dư luận chỉ trích bởi một sai lầm trong chuyên môn. Cô ta có những mối quan hệ mới ở Mĩ. Rồi người chồng cũng xuất hiện quanh cô, giúp cô... Cuối phim, khi Vinh sắp chết vì bệnh, khán giả mới biết là anh ta sang Mĩ phải

vượt đủ mọi khó khăn là để khám phá, học cách chữa trị một căn bệnh truyền nhiễm nguy hiểm rồi bị nhiễm bệnh. Rất tiếc là ý chủ đề tốt đó không được thể hiện rõ mà chỉ vồn vện qua một câu thoại khiến ý tưởng nhân văn bị lạc vào cảm giác chúng kiến những mối tình tay ba chồng chéo. Như vậy là ở một số ít phim, nhân vật chính mang chủ đề tốt thì ý tưởng không được khai triển mà bị giấu kín, lúc lộ ra thì hoặc rất mong manh, hoặc tạo cảm giác áp đặt, kém truyền cảm, khó thuyết phục. Cũng có thể giải thích là người làm phim bị áp lực phải làm phim ăn khách nên dùng những chiêu trò hợp ý thích của khán giả.

Ở một vài phim khác, có phim chọn nhân vật trung tâm là những người của cuộc sống bình thường, số phận bình thường mà có phẩm chất tốt. Ví dụ cô bán vé số nghèo trong *Trúng số* (đạo diễn Dustin Nguyễn) có cuộc sống đầy khó khăn mà không bị cảm dỗ (không chấp nhận làm nhân tình của một quan chức thoái hóa lắm tiền), trung thực và không tham lam. Cô không chút do dự trả vé số trúng tiền tỉ cho người dặn mua – dù anh ta chưa trả tiền mà cũng chưa nhìn thấy mấy cái vé. Đạo diễn cho cô gặp được cái kết có hậu.

Một vài phim, nhân vật chính mang chủ đề về tình cảm gia đình. Nhân vật chính của phim *Khi con là nhà* (đạo diễn Vũ Ngọc Đăng) là một ông bố trẻ “gà trống nuôi con” ở một làng quê, có đủ thói hư tật xấu của một lớp người: rượu chè, cờ bạc, khi bị công an vây thì chống cự để tháo thân... Trải qua một cuộc phiêu lưu ở thành phố, bị mất con rồi tìm thấy, bị giam mấy tháng, anh ta nhận

ra “con là nhà”, là cái gốc của hạnh phúc nên trở lại với cuộc sống lương thiện.

Một vài phim chọn nhân vật trung tâm là những người tâm huyết, bảo vệ nghề truyền thống, làng nghề truyền thống. *Cô Ba Sài Gòn* (đạo diễn Ngô Thanh Vân) là việc bảo vệ tôn vinh áo dài dân tộc. Thời gian xảy ra xung đột của phim bắt đầu những năm 60 của thế kỷ trước ở Sài Gòn. Con gái chủ tiệm áo dài Thanh Nữ nổi tiếng, không nghe lời mẹ học nghề gia truyền mà thích may áo đầm thời ấy đang trở thành mốt ăn diện. Trong khi đó, cô con gái nuôi chăm chú học hành, sau tạo được một thương hiệu danh tiếng. Cô gái – nhân vật trung tâm trải qua nhiều khó khăn chìm nổi, được sự giúp đỡ của nhiều người đã trưởng thành trong việc tạo mẫu áo dài truyền thống. *Bộ ba rúc rôi* (đạo diễn Võ Tấn Bình) là cuộc phiêu lưu bất đắc dĩ của ba cô gái tại một hòn đảo lạ. Phát hiện làng nghề ở đây sắp bị một công ti bất động sản “nuốt”, nhân vật nữ chính và hai cô bạn đã tìm cách phá được âm mưu thâm tính, bảo vệ được làng nghề. *Trên đỉnh bình yên* (phim Nhà nước đầu tư, đạo diễn Nguyễn Hữu Mười) thể hiện quá trình vượt khó của một chàng trai được đào tạo kĩ thuật ở Sài Gòn để giữ gìn và phát triển nghề gốm truyền thống ở một làng nghề của người thiểu số vùng gió cát Nam Trung Bộ, cũng như chống lại những hủ tục gây khó cho việc làm nghề, được quy định bởi chế độ mẫu hệ.

Trên đây là một số dạng nhân vật trung tâm trong điện ảnh Việt Nam hiện nay. Số nhân vật có yếu tố tích cực quá ít ỏi. Bởi vì yếu tố tích cực này chưa được tìm cách thể

Cảnh trong phim *Cô Ba Sài Gòn* (Nguồn: Internet).

hiện hấp dẫn nếu nó được phát triển hoặc đứng độc lập. Chung quy là bởi phải làm phim ăn khách (và cả tài năng cũng như ý thức của người làm phim nữa).

Trong mấy năm vừa qua, sản xuất điện ảnh còn sót lại những phim ở đó nhân vật trung tâm mang đậm nét văn hóa Việt Nam. Nói còn sót lại là bởi vì đó là phim do nhà nước cấp vốn và đã năm năm nay nhà nước không rót tiền làm phim. Ở nhóm phim này, nhân vật trung tâm là những người yêu nước, như: Chủ tịch Hồ Chí Minh trong phim *Nhà tiên tri* (đạo diễn Vương Đức), những chiến sĩ gian khổ hi sinh ở chiến trường thời kỳ chống thực dân Pháp mà thanh niên ngày nay cần hướng tới trong phim *Sống cùng lịch sử* (đạo diễn Bùi Tuấn Dũng), những chiến sĩ dũng cảm ở chiến trường chống đế quốc Mỹ trong *Những người viết huyền thoại* (đạo diễn Bùi Tuấn Dũng), *Mùi cỏ cháy* (đạo diễn Nguyễn Hữu Mười), *Đường xuyên rừng* (đạo diễn Xuân Cường). Có nhân vật trung tâm là thanh niên xung phong trải qua bom đạn ở chiến trường, trở về với cuộc sống hòa bình mà

Cảnh trong phim "Mùi cỏ cháy" (Nguồn: Internet)

phải chịu nhiều thiệt thòi, vẫn giữ tính tích cực của người lính như trong phim *Người trở về* của Đặng Thái Huyền. Trừ phim *Nhà tiên tri* (nhân vật trung tâm là Chủ tịch Hồ Chí Minh), *Người trở về* (nhân vật trung tâm là một nữ thanh niên xung phong), còn lại, đa số phim chiến tranh, nhân vật trung tâm đều là người lính, là một nhóm có cá tính khác nhau, có những hoàn cảnh xuất thân khác nhau nhưng giống nhau ở lòng quả cảm, tinh thần chiến đấu hi sinh, tình đồng đội..., tất cả hòa hợp với nhau tạo nên một chân dung người lính, trở thành nhân vật trung tâm của phim – nhân vật tập thể. Điều cần khắc phục ở những phim do nhà nước chi tiền là ít người xem, nhưng giá trị không thể phủ nhận là những phim này nói về lịch sử, văn hóa, cuộc sống tinh thần của người Việt. Chính trong hệ thống này đã có những phim được giới điện ảnh nước ngoài trân trọng. Sự thiếu vắng của khu vực phim này không nên xem là chuyện hiển nhiên trong tình hình hiện tại. Chính những bộ phim về văn hóa, con người Việt Nam tạo nên giá trị của điện ảnh cũng như sẽ là điều đáng quan tâm của người nước ngoài khi

muốn biết về văn hóa và con người Việt Nam. Chúng tạo nên gương mặt của điện ảnh nước nhà.

Có nhà báo đã buồn bã lên tiếng: “Những bộ phim mang hơi thở đời sống đương đại, về những thân phận con người mang giá trị nhân văn mới chỉ xuất hiện lác đác, để lại khoảng trống lớn trong thị trường điện ảnh Việt Nam [...]. Mặc dù đã có những tín hiệu le lói trong những mảng đề tài gần gũi với hơi thở cuộc sống đương đại, nhưng những bộ phim truyền cảm hứng yêu nước lại gần như vắng bóng. Những phim về chủ đề này chủ yếu được thể hiện qua dòng phim chiến tranh mà chỉ các hãng phim nhà nước được rót kinh phí thực hiện. Trong khi đó, hầu như chưa có nhà sản xuất, làm phim tư nhân nào dám mạo hiểm” (Ngọc An, báo *Thanh niên*, số tháng 5.2017). Khó có thể chờ đợi sự “dũng cảm” chấp nhận “mạo hiểm” của các nhà sản xuất phim tư nhân. Nhưng sản xuất điện ảnh nếu cứ tiếp tục cho ra những phim hời hợt, vô bổ thì thật đáng tiếc và có phần đáng trách. Để giải quyết hiện tượng này, nhà nước phải vào cuộc bằng nhiều cách để đưa điện ảnh Việt Nam về đúng quỹ đạo, đúng chức năng của nó. Phim làm ra phải góp phần nâng cao ý thức xã hội, văn hóa, thị hiếu thẩm mỹ cho công chúng bên cạnh yêu cầu không thể thiếu là để giải trí; phải hướng tới việc phản ánh những nhân vật tích cực, những hành động tích cực trong cuộc sống và tình cảm đẹp đẽ của họ. Những bộ phim giải trí gần đây với những nhân vật trung tâm thiếu chiều sâu, ít giá trị tư tưởng nhân văn, thiếu tính nghệ thuật... không thể tạo nên bộ mặt đáng có, cần có của điện ảnh Việt Nam. ■